

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΚΑΙ
ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
Τμήμα Φιλολογίας

ΕΠΙΠΕΔΑ ΑΝΑΛΥΣΗΣ ΤΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

2^η ΔΙΑΛΕΞΗ
Π. ΓΑΚΗΣ
gakis@sch.gr

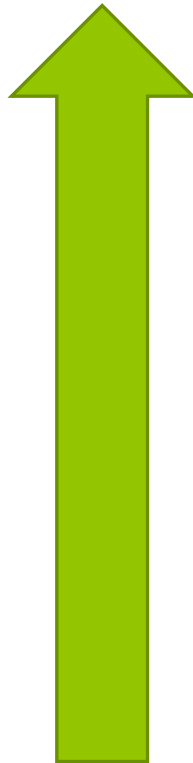
ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΑ

Μορφολογία: 3^ο επίπεδο στην ανάλυση της γλώσσας

- Μελέτη της εσωτερικής δομής των λέξεων
- Μελέτη των κανόνων σχηματισμού των λέξεων

Επίπεδα γλωσσικής ανάλυσης

- ΚΕΙΜΕΝΟ
-
- ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ
- ΦΡΑΣΕΙΣ
- ΛΕΞΕΙΣ
- ΜΟΡΦΗΜΑΤΑ
- ΦΩΝΗΜΑΤΑ
- ΦΘΟΓΓΟΙ

- Από τις απλούστερες μονάδες βαίνουμε στις σύνθετες και συνθετότερες.
- Καθαρώς υλικά στοιχεία (**φθόγγοι**) λειτουργούν ως **φορείς** διαφορετικής υποστάσεως στοιχείων (άυλων), των **σημασιών**.
- Κάθε **επίπεδο** **δομείται** με στοιχεία του αμέσως **κατώτερου** και παρέχει τα στοιχεία για να δομηθεί το αμέσως ανώτερο επίπεδο.

Ιστορία της Μορφολογίας

- Προέρχεται από τη λέξη «**μορφή**», που αρχικά χρησιμοποιήθηκε στη **Βιολογία** (19^{ος} αι.)
- Η εξέταση των **αλλαγών της μορφής** των λέξεων (20^{ος} αι.).
- Η **μελέτη** της **δομής** των λέξεων (1980-σήμερα).
- Ανάπτυξη διάφορων **μοντέλων μορφολογικής ανάλυσης**.

Μορφολογία

- Από τους φθόγγους και τα φωνήματα → στα μορφήματα και τις λέξεις.
- Ποιο είναι το αντικείμενο της Μορφολογίας;
- Η μελέτη της εσωτερικής δομής των λέξεων.
- Η μελέτη των κανόνων σχηματισμού των λέξεων.
- Όμως, τι είναι η λέξη; Πώς εντοπίζουμε τα όριά της;

Σήμερα είναι μια ωραία μέρα

Τι είναι η λέξη;

- Η **πρώτη απάντηση** που πιθανότατα θα δώσουμε είναι ότι η λέξη είναι ένα κομμάτι της γλώσσας που, όταν το γράφουμε, βρίσκεται ανάμεσα σε δύο κενά. Είναι πιθανό, επίσης, να δώσουμε παραδείγματα λέξεων, π.χ. *τραπέζι, καρέκλα, τρέχω* κ.λπ.
- Εάν κάναμε την ίδια ερώτηση σε έναν άνθρωπο που δεν έχει πάει στο σχολείο, πιθανόν αυτός να **μην μπορούσε να απαντήσει**, αν και χρησιμοποιεί πολύ καλά τις λέξεις της γλώσσας του για να επικοινωνήσει.
- Λέξη είναι **η παραπομπή σε μια έννοια ή ένα αντικείμενο**; (ναι, αλλά τι σημαίνει π.χ. **στο, για, σαν** κ.ο.κ.););;

Τι δεν είναι λέξη;

- Δεν υφίσταται επιστημονικός ορισμός για τη λέξη, γιατί:
- Όχι η **παύση** στον προφορικό ή τα κενά στον γραπτό λόγο, πβ. *αρχαία ελληνικά*
- Όχι η **παραπομπή** σε **μία έννοια** ή αντικείμενο, πβ. Το εμπρόθετο άρθρο /sto/ δύο λέξεις
- Όχι ο ορισμός του Bloomfield ότι «λέξη είναι μια ελάχιστη ελεύθερη μορφή», **αλλά, άρθρο:** του, of
- Όχι ότι η λέξη αποτελεί μικρογραφία της φράσης, γιατί **η λέξη δεν μπορεί να διακοπεί**, ενώ **η φράση ναι**
- Όχι οι λέξεις όπως εμφανίζονται στα λήμματα ενός λεξικού, αντιοικονομικό

ΟΡΙΣΜΟΣ ΛΕΞΗΣ

Λέξη είναι **ένα τμήμα της γλώσσας** που στον **προφορικό** λόγο βρίσκεται ανάμεσα σε δύο **μικρά σταματήματα** και στον **γραπτό** λόγο ανάμεσα σε δύο **κενά**.

Η λέξη ως μονάδα ανάλυσης

- Πώς μπορούμε να ορίσουμε τη λέξη ως μονάδα ανάλυσης;
- Σε επίπεδο **Φωνολογίας**: φωνητική ακολουθία με συγκεκριμένη **εσωτερική δομή** (φωνολογική λέξη)
- Στον **γραπτό λόγο**: διαφορετικές **λέξεις** χωρίζονται με **κενόν** διάστημα (ορθογραφική λέξη).
- Σε επίπεδο **σύνταξης**, η ίδια **λέξη** μπορεί να έχει **διαφορετικές εκδοχές/πραγματώσεις**, π.χ. γράφομαι, γράφτηκα, γραμμένος / κόβομαι, θα κοπώ, κοβόμουν, κόπηκα, κομμένος

Δύο κατηγορίες λέξεων

Λέξεις περιεχομένου

- Λεξικές λέξεις
- Δηλώνουν έννοιες (αντικείμενα, δραστηριότητες, ιδιότητες, ιδέες) εκτός γλώσσας
- Ανοικτή τάξη λέξεων
- Μη προβλέψιμοι τύποι ως προς τη σημασία τους
- Ουσιαστικά, επίθετα, ρήματα, επιρρήματα

Γραμματικές λέξεις

- Λειτουργικές λέξεις
- Σύνδεσμοι-προθέσεις-άρθρα-αντωνυμίες
- Ενδογλωσσική λειτουργία
- Κλειστή τάξη λέξεων
- Προβλέψιμοι τύποι ως προς τη σημασία τους
- **Σύνδεσμοι, προθέσεις, άρθρα, αντωνυμίες, μόρια**

Λέξημα (lexeme)

- **Λεξικολογική μονάδα** που προέρχεται από αφαίρεση και αντιπροσωπεύει όλες τις μορφές που μπορεί να πάρει μια κλιτή λέξη στην πραγμάτωσή της ενώ παράλληλα εκφράζει και τη βασική λεξική σημασία.
- π.χ. η ονομαστική ενικού, η ονομαστική των τριών γενών στα επίθετα, το α' ενικό ενεστώτα
- Στα λεξικά γράφεται με κεφαλαία (πβ. λήμμα, κεφαλή κ.ο.κ.):

π.χ. ΤΡΕΧΩ: *τρέχω, -εις, -ει, έτρεξα, τρέξω, κ.ά.*

Από το φώνημα στη λέξη

- Επομένως, ένα σύνολο από μονάδες της δεύτερης άρθρωσης (φωνήματα) συγκροτούν μια μονάδα της πρώτης άρθρωσης (λέξη ή γλωσσικό σημείο).
- Όμως, και η λέξη αποτελείται από μικρότερες μονάδες της πρώτης άρθρωσης, τα **μορφήματα**.
- Π.χ. παρατρώω
- /**para**/: που δηλώνει τη σημασία της 'υπέρβασης ορίου'
- /**tro**/: που δηλώνει την κατανάλωση φαγητού
- /**o**/ : που δηλώνει τη γραμματική κατηγορία (ρήμα), το πρόσωπο (α') και τον αριθμό (ενικός).

Σχηματισμός λέξεων

- Κλίση
- Παραγωγή
 - ✓ Με προσφύματα
 - ✓ Χωρίς προσφύματα (ετεροίωση, μετάπλαση, αλλαγή τονισμού)
- Σύνθεση
- Άλλοι τρόποι
 - ✓ Νεολογία
 - ✓ Συντόμευση
 - ✓ Επιφώνηση
 - ✓ Ονοματοποίηση

Προσφυματοποίηση (affixation)

- Και η κλίση και η παραγωγή στηρίζονται στην προσφυματοποίηση (εισαγωγή προθέματος, κατάληξης, ενθέματος).
 - **Πρόθεμα** (prefix): **ξε**-πλένω
 - **Ένθεμα** (infix): δι-**έ**-σχισα
 - **Κατάληξη** (suffix): κατεργαρ-**άκος**
- Τα προσφύματα **διαθέτουν υπόσταση λήμματος**, γιατί όπως και τα θέματα έχουν: φωνολογική υπόσταση, σημασία, συντακτική λειτουργία και μη προβλέψιμα χαρακτηριστικά

Κλίση

- διαδικασία λεξικολογικού σχηματισμού, με την οποία προκύπτουν διαφορετικές μορφές της ίδιας λέξης < θέμα της λέξης + κατάλληλα κλιτικά προσφύματα
- τα προσφύματα πληροφορίες μορφοσυντακτικές ή/και σημασιολογικές, π.χ.
 - ❖ πτώση, αριθμό κ.λπ. για το **όνωμα**,
 - ❖ πρόσωπο, χρόνο κ.λπ. στο **ρήμα**

Μόρφημα

□ Μόρφημα: ΓΕΝΙΚΗ

□ Μορφές:

- Διαφορετικές μορφές ανάλογα με το λήμμα και τα χαρακτηριστικά του

{-ας} / {-ου} / {-ους} / {-α} ...

χώρ-ας λόγ-ου λάθ-ους πατέρ-α

- Διαφορετικές μορφές για το ίδιο λήμμα

γράφ {-ονταν} / {-όντανε} / {-όντουσαν}

ΠΑΡΑΓΩΓΗ

Παραγωγή

- διαδικασία **λεξικολογικού σχηματισμού**, με την οποία προκύπτουν νέες λέξεις < το θέμα της λέξης (γραμματικό μόρφημα) + κατάλληλο **παραγωγικό μόρφημα**
- στην παραγωγή **με πρόσφυμα** οι λέξεις που προκύπτουν ανήκουν συνήθως σε **διαφορετική γραμματική κατηγορία**, π.χ. φως > φωτεινός

Παραγωγή

- στην παραγωγή **χωρίς πρόσφυμα** κυρίως:
 - ✓ α) με **ετεροίωση**, με αλλαγή του φωνήεντος της βασικής λέξης, π.χ. αναμονή < αναμένω.
 - ✓ β) με **μετάπλαση**, με αλλαγή της γραμματικής κατηγορίας χωρίς αλλαγή της μορφής της, π.χ. απαντήσεις < από το ουσιαστικό: απαντήσεις και από το ρήμα απαντώ.
 - ✓ γ) με **αλλαγή τονισμού**, η οποία προκαλεί και αλλαγή στη σημασία, όπως π.χ. ουσιαστικό **νόμος** και νομός

Μη προσφυματική παραγωγή (παραδείγματα)

- Σχηματισμός νέων λέξεων **ΧΩΡΙΣ** **προσφυματοποίηση**, χωρίς παραγωγικό πρόθημα ή επίθημα

- **Ετεροίωση**

απέχω - αποχή

τρέχω - τροχός

φέρω - φόρα

αναμένω - αναμονή

Μη προσφυματική παραγωγή (παραδείγματα)

- Σχηματισμός νέων λέξεων **ΧΩΡΙΣ**
προσφυματοποίηση

- **Μετάπλαση**

ονοματοποίηση επιθέτων

καλ-ός_{ΕΠΙΘ} – καλ-ό_{ΟΥΣ}

κεφάλ-ας_{ΕΠΙΘ} – κεφάλ-α_{ΟΥΣ}

γυαλάκ-ιας_{ΕΠΙΘ} – γυαλάκ-ια_{ΟΥΣ}

απαρέμφατο

φαίνεσθαι_{ΑΠΑΡ} – το φαίνεσθαι_{ΟΥΣ}

λακωνίζειν_{ΑΠΑΡ} – το λακωνίζειν_{ΟΥΣ}

Μη προσφυματική παραγωγή (παραδείγματα)

- Σχηματισμός νέων λέξεων **ΧΩΡΙΣ**
προσφυματοποίηση

- **Με αλλαγή τονισμού**

καλάθ-ι – κάλαθ-ος

κούκλ-α – κουκλ-ί

χρηματοδοτ-ώ – χρηματοδοτ-ης

δολοπλοκ-ώ – δολοπλόκ-ος

Παραγωγικά μορφήματα

Παραγωγικά μορφήματα: αυτά που προστιθέμενα σε **μόρφημα ρίζας ή θέματος** παράγεται **μια νέα λέξη**, μια νέα σημασία.

-ποιώ/ -ποίηση

- τραγικοποιώ
- δημοσιοποιώ
- γελοιοποιώ
- βελτιστοποιώ
- αντικειμενικοποιώ
- προσφυματοποιώ
 - Παραγωγικά μορφήματα
 - Κανόνες: επίθετο+-ποιώ>ρήμα/ ρήμα+-ποίηση>όνομα

Παράγωγή λέξης: ο τύπος που προκύπτει από την προσθήκη ενός παραγωγικού μορφήματος.

Παραγωγή

- Σχηματισμός νέων λέξεων με παραγωγικά προσφύματα/παραθήματα
- Συνδυασμός λεξικών και γραμματικών μορφημάτων
- Προσφυματική παραγωγή με χρήση επιθημάτων ή/και προθημάτων
- **Προθήματα:** αρχαιοπρεπή (υπο-, ανα-, επι-), λαϊκά (ξε-)
- **Επιθήματα:** π.χ. -εϋ-ρ, -οσυν-ο, -ικ-ε, -α_{Επιρ}

Παραγωγή Ουσιαστικών

P → O δεν-ω > δέσιμο

E → O μικρ-ός > μικρ-ότητα

O → O σπίτι > σπιτ-άκι

Παραγωγή επιθέτων

P → E αγαπ-ώ > αγαπη-τ-ός

O → E ξύλ-ο > ξύλ-ιν-ος

E → E γνωστ-ός > ά-γνωστ-ος

EΠΠΡ → E πλάι > πλα-ιν-ός

Παραγωγή Ρημάτων

P → P γράφ-ω > δια-γράφ-ω

O → P χορ-ός > χορ-εύ -ω

E → P μαυρ-ος > μαυρ-ίζ-ω

EΠΠΡ → P αγνάντια > αγναντ-εύ-ω

Παραγωγή επιρρημάτων

EΠ → EΠΠΡ καλ-ός > καλ-ά

Παραγωγή

- Εντοπίστε τα παραγωγικά μορφήματα στις παρακάτω λέξεις:
ξεκαθαρίζω, ανθρωπότητα, γιατρίνα, μικρουλάκι
- Δεν **εμφανίζονται μόνα τους** (δεσμευμένα), αλλά σε συνδυασμό με κάποιο λεξικό μόρφημα με το οποίο ενώνονται λειτουργικά και δημιουργούν ένα συνολικό σημαινόμενο (π.χ. βασίλισσα < **-ισσ(α)**) παραγωγικό μόρφημα ονομάτων θηλυκού γένους)
- Η **συμβολή** τους στο συνολικό σημαινόμενο **δεν** είναι πάντα **σταθερή**
 Π.χ. το **ξε-** στο **ξε-**κουράζομαι δηλώνει «**άρση** της κούρασης» ενώ στο **ξε-**πουλώ δηλώνει **επίταση**, «τα πουλάω όλα»

ξε-, -ιζ-, -οτητ-, -iv-,
-ουλ-, -ακ-

Παραγωγή

- Εντοπίστε τα παραγωγικά μορφήματα στις παρακάτω λέξεις:
 ξεκαθαρίζω, ανθρωπότητα, γιατρίνα, μικρουλάκι
- Δεν **εμφανίζονται μόνα τους** (δεσμευμένα), αλλά σε συνδυασμό με κάποιο λεξικό μόρφημα με το οποίο ενώνονται λειτουργικά και δημιουργούν ένα συνολικό σημανόμενο (π.χ. βασίλισσα < -ισσ(α) παραγωγικό μόρφημα ονομάτων θηλυκού γένους)
- Η **συμβολή** τους στο συνολικό σημανόμενο **δεν** είναι πάντα **σταθερή**
- Π.χ. το ξε- στο **ξε-κουράζομαι** δηλώνει «άρση της κούρασης» ενώ στο **ξε-πουλώ** δηλώνει επίταση, «τα πουλάω όλα»

Παραγωγικά μορφήματα

- Τα παραγωγικά μορφήματα προστίθενται στο θέμα (πριν ή μετά) και επιφέρουν **αλλαγή της γραμματικής κατηγορίας**

πάγ-ος (ουσιαστικό)

νόμ-ος (ουσιαστικό)

αγαπ-ώ (ρήμα)

παγ-ών-ω (ρήμα)

νομ-ικ-ός (επίθετο)

αγαπη-τ-ός (επίθετο)

Παραγωγή: Αναδιπλασιασμός

- Ακραία περίπτωση παραγωγής
- ... αναφέρεται στη μορφολογική διαδικασία σχηματισμού λέξεων, όπου **η βάση ενός μορφήματος ή θέματος συσχετίζεται με μία παράγωγη μορφή**, η οποία μπορεί να αναλυθεί ως **σχηματισμένη από τη βάση μέσω προσφυσματοποίησης τεμαχίων**, που είναι
 - (α) εξ ολοκλήρου ή
 - (β) εν μέρει (β) ταυτόσημα με το φωνημικό περιεχόμενο της βάσης
- (α) **μουρμουρίζω, βάρβαρος, κοκό**
- (β) **μπουρμπουλήθρα, δεδομένος, γέγονα**

Αναδιπλασιασμός

- Η διαδικασία πιθανότητα προέρχεται από την τουρκική, που είναι πολύ παραγωγική
- **má**smavi «σκούρο μπλε» < maní «μπλε»
- **bé**sbelli «ολοφάνερος» < bellí «φανερός»
- **kí**rkirmizi «κατακόκκινος» < kirmizí «κόκκινος»
- **sím**sicak «πολύ ζεστός» < sicák «ζεστός»
- **tér**temiz «πεντακάθαρος» < temíz «καθαρός»
- **sér**sefil «εντελώς άθλιος» < sefíl «άθλιος»
- **úr**uzun «πολύ ψηλός» < uzún «ψηλός»
- **ír**ince «πολύ λεπτός» < incé «λεπτός»
- **é**peski «πολύ παλιός» < eskí «παλιός»

Περιορισμοί στη διαδικασία της παραγωγής

- **Φωνολογικοί** (μονοσύλλαβα vs δισύλλαβα θέματα, λύσ-ιμο vs άνοιγ-μα)
- **Μορφολογικοί** (επιλογή αλλομόρφου, σώμα vs σωματείο, σωματέμπορος ΑΛΛΟΜΟΡΦΟ)
- **Συντακτικοί** (-μος **επιλογή ρηματικών βάσεων**, χάνω > χαμός, πνίγω > πνιγμός)
- **Σημασιολογικοί** (-της **μη επιλογή ρηματικών βάσεων που δηλώνουν κατάσταση**, *κοιμητής, *σκεφτητής)
- **Πραγματολογικοί** (**σμικρυντικά και μεγεθυντικά δεν συνδυάζονται με αφηρημένες έννοιες**, *αγαπίτσα, *ελευθερούλα, *λυπάρα)

Περιορισμοί στη διαδικασία της παραγωγής

- Περιορισμοί που αφορούν τα λεξικά διακριτικά χαρακτηριστικά των βάσεων (λόγιο επίθημα με λόγια βάση, οπίσθιος, *πίσιος)
- Περιορισμοί που αφορούν τις γενικότερες αρχές του γλωσσικού συστήματος, (αγάπη, *αγάπηση, *αγάπημα, κουρέας, *κουρευτής, *κουρευτζής)
- *Όσο περισσότερους περιορισμούς φέρει το επίθημα τόσο λιγότερο παραγωγικό είναι (βλ. παραγωγικότητα)

Προσφυματική παραγωγή

- Με παραγωγικό επίθημα (α-β, δ-στ) ή πρόθημα (γ)

(α) ονοματικό θέμα

αγορ(ά)

(β) παραγόμενο ρήμα

αγορ-άζ-(ω)

(γ) παραγόμενο ρήμα

εξ-αγοράζ(ω)

(δ) παραγόμενο ρηματικό όνομα

αγορασ-τή(ς)

(ε) παραγόμενο επίθετο

αγοραστ-ικ(ός)

(στ) παραγόμενο επίρρημα

αγοραστικ-ά

Πολύσημα προσφύματα

- Έχουν αδιαφανή κωδικοποίηση

Π.χ. -ια: ένα σημαίνον δίνει περισσότερα και διαφορετικά σημαιόμενα, όπως:

- α. **όνομα που δηλώνει φυτό ή δέντρο**: αμυγδαλιά
- β. **όνομα που δηλώνει ενέργεια** που γίνεται με αυτό που εκφράζει η βάση: βελονιά, ματιά
- γ. **πολλά όμοια** με αυτό που εκφράζει η πρωτότυπη λέξη: αγροτιά
- δ. (μειωτ.) **σε εθνικά**: Βλαχιά, Γυφτιά
- δ. **χρονική έκταση**: βραδιά
- ε. **όνομα**, για να δηλωθεί κάτι πολύ καλό: κουστουμιά
- στ. **αφηρημένα ουσιαστικά**: κακομοιριά, παρηγοριά

Προσφύματα: σύνοψη

- Τα προσφύματα μπορεί να είναι παραγωγικά ή κλιτικά
- Προσοχή: τα **παραγωγικά** παράγουν **νέα λεξήματα**, ενώ τα **κλιτικά** παράγουν **νέους τύπους** λεξημάτων
- Η διαδικασία της παραγωγής έχει ως αποτέλεσμα τη δημιουργία ρημάτων, ουσιαστικών, επίθετων και επιρρημάτων

Π.χ. το **δια** στο **διαγράφω** είναι **παραγωγικό** πρόθημα που παράγει νέο λέξημα, ενώ το **-ουμε** στο **διαγράφουμε** είναι **κλιτικό** μόρφημα που παράγει νέο τύπο του ίδιου λεξήματος

ΣΥΝΘΕΣΗ – ΝΕΟΛΟΓΙΑ και άλλοι τρόποι σχηματισμού λέξεων

Σύνθεση

- η διαδικασία λεξιλογικού σχηματισμού που προκύπτει από τον **συνδυασμό** δύο ή περισσότερων λεξικών **μορφημάτων**, ώστε το αποτέλεσμα που προκύπτει να αποτελεί μια νέα λέξη, που διαθέτει **φωνολογική** και **τυπογραφική** (γραφική) ενότητα και σημασία. π.χ. πατατόπιτα < πατάτα + πίτα.

Άλλοι τρόποι σχηματισμού λέξεων

- Η **νεολογία**: διαδικασία για δημιουργία νέων λέξεων, γιατί απαιτούνται από τη δημιουργία νέων αναγκών μεταφέρονται από τη γλώσσα στην οποία επινοήθηκαν μέσω μεταφραστικού δανεισμού π.χ. η αγγλική computer που μεταφράστηκε στη νέα ελληνική υπολογιστής, και λέξεις από ονόματα εφευρετών, π.χ. Watt, Sandwich, Bic

Άλλοι τρόποι σχηματισμού λέξεων

- Η **συντόμευση**: νέες λέξεις με συντόμευση (αποκοπή μέρους λέξεων, συναίρεση λέξεων κτλ.). ανήκουν:
 - i. η **σύμφυρση**: από τμήματα άλλων λέξεων, motel = πανδοχείο < mo και tel < motor =μηχανή και hotel = ξενοδοχείο,
 - ii. τα **αρκτικόλεξα και ακρωνύμια**, με αποκοπή μεγάλου μέρους της λέξης εκτός του/των αρχικού/ών, π.χ. radar < “radio detecting and ranging”,
 - iii. η **περικοπή**, αποκοπή μέρους της αρχικής λέξης, π.χ. metro =μετρό, από αποκοπή της λέξης metro (politain) = μητροπολιτικός, πρωτευουσιάνικος.

Άλλοι τρόποι σχηματισμού λέξεων

- Η **επιφώνηση**: νέες λέξεις που ανήκουν στην κατηγορία των επιφωνημάτων, π.χ. he στα αγγλικά, ουφ στη νέα ελληνική.
- Η **ονοματοποιία**: νέες λέξεις από ήχους που παράγονται στο περιβάλλον του ανθρώπου, π.χ. γαβγίζω από το γαβ του σκύλου.

ΜΟΡΦΗΜΑ

ΥΠΟ-ΛΕΞΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ: ΜΟΡΦΗΜΑ

- Η **ελάχιστη** γλωσσική μονάδα που είναι φορέας **σημασίας** ή **γραμματικής** λειτουργίας.
- Μόρφημα: **το σύνολο των μορφών που παραπέμπουν στην ίδια σημασία.**
- Η μελέτη των μορφημάτων ξεκινά με συστηματικό τρόπο από τον αμερικανικό **δομισμό** και τον βασικό εκπρόσωπό του, τον Bloomfield (1933).
- Οι λέξεις χωρίζονται σε μορφήματα.
- Κάθε λέξη σε κάθε γλώσσα συντίθεται από **ένα** ή **περισσότερα** μορφήματα.

Π.χ.: *αντίδραση, πατεράδων, ανέφερε*

Μορφήματα

- Τα μορφήματα ανήκουν στην πρώτη άρθρωση της γλώσσας και αποτελούν στοιχειώδεις μονάδες της γραμματικής.
- *καλός, καλούτσικος, καλοσύνη, κάλλιστος*: οι ομιλητές αναγνωρίζουν το μόρφημα **καλ-** γιατί είναι συστατικό που διαθέτει την ίδια μορφή και σημασία.
- Αντίθετα, στις λεξικές μονάδες *καλάμι, καλαμπόκι, κάλπη* η ακολουθία των φθόγγων [**kaí**] δεν ταυτίζεται με το μόρφημα **καλ-** που αναγνωρίστηκε στην πρώτη ομάδα λέξεων, **γιατί η κοινή μορφή δεν συνοδεύεται από κοινή σημασία**.
- Επομένως, οι **διαδικασίες με τις οποίες εντοπίζονται** τα μορφήματα στις διαφορετικές λέξεις είναι εκείνες της **σύγκρισης** και της **αντικατάστασης** στον **συνταγματικό** και τον **παραδειγματικό** άξονα:
- Π.χ. το μόρφημα **καλ-** μπορεί να συνδυαστεί στον συνταγματικό άξονα με τα μορφήματα *-ός, -ουτσ-, -οσύν-, -ιστος*, ενώ στον παραδειγματικό άξονα μπορεί να εντοπιστεί σε πλήθος λέξεων, όπως οι *καλυτερεύω, καλοφτιαγμένος, καλύτερα* κ.λπ.

Η έννοια του μορφήματος

- **Μόρφημα:** η πιο μικρή γλωσσική μονάδα, η οποία είναι φορέας σημασίας, οι πιο μικρές μονάδες από τις οποίες αποτελείται μια λέξη.
- **Μόρφημα:** το σύνολο των μορφών που παραπέμπουν στην ίδια σημασία, πβ. φώνημα, και έχει διάφορες μορφές με τις οποίες πραγματώνεται (πβ. αλλόφωνο φθόγγου).

Παράδειγμα

η ελληνική λέξη /paramèni/ «παραμένει»

- ένα σύνολο από μονάδες της δεύτερης άρθρωσης (φωνήματα), που συγκροτούν μια μονάδα της πρώτης άρθρωσης (λέξη ή γλωσσικό σημείο).
- Όμως αποτελείται κι από μικρότερες μονάδες της πρώτης άρθρωσης, φορείς σημασίας:
 - /**para**/: που δηλώνει τη σημασία του κοντά.
 - /**men**/: που δηλώνει στάση σε ένα μέρος.
 - /**i**/ : που δηλώνει τη γραμματική κατηγορία (ρήμα), το πρόσωπο (τρίτο) και τον αριθμό(ενικός).

Μορφολογική ανάλυση

- Πώς αναγνωρίζουμε τα μορφήματα, π.χ.:
- ακριβής
- Ακριβέστερος
- ακριβέστατος
- **-ακριβ**: μόρφημα ρίζας (λεξικό μόρφημα)
- **-ης**: δεσμευμένο (bound) μόρφημα θετικού βαθμού (γραμματικό μόρφημα)
- **-τερος**: δεσμευμένο (bound) μόρφημα συγκριτικού βαθμού (γραμματικό μόρφημα)
- **-τατος**: δεσμευμένο μόρφημα υπερθετικού βαθμού (γραμματικό μόρφημα)

Αλλόμορφα

- Συχνά τα **μορφήματα** εμφανίζονται με **παραλλαγές** που εξαρτώνται από το περιβάλλον της λέξης, οπότε ονομάζονται *αλλόμορφα*.
- Τα αλλόμορφα (allomorphs) είναι οι δυνατές πραγματώσεις ενός μορφήματος.
- Δύο αλλόμορφα του ίδιου μορφήματος βρίσκονται σε σχέση αμοιβαίου αποκλεισμού/συμπληρωματικής κατανομής στο ίδιο περιβάλλον με βάση φωνολογικούς ή μορφολογικούς/γραμματικούς κανόνες.

Αλλόμορφα

- το γραμματικό μόρφημα που δηλώνει 'συνοπτικό της παθητικής φωνής στο παρελθόν' στην ελληνική έχει τους τύπους -θη-, -τη-, -η- (π.χ. λύ-θη-κε, γράφ-τη-κε, κόπ-η-κε). Στην περίπτωση αυτή που η αλλομορφία εξαρτάται από το φωνολογικό περιβάλλον, κάνουμε λόγο για φωνολογικά καθορισμένα αλλόμορφα.
- Υπάρχουν, όμως, και περιπτώσεις όπου η αλλομορφία είναι μορφολογική, καθορίζεται από το μορφολογικό περιβάλλον, δηλαδή από τη πτώση και τον αριθμό (π.χ. στη λέξη σώμα το θέμα εμφανίζεται με δυο αλλόμορφα, το σωμ- της ονομαστικής, της αιτιατικής και της κλητικής του ενικού, και το σωματ- της γενικής ενικού και όλων των πτώσεων του πληθυντικού).

Μόρφημα και αλλόμορφο

- Κατά τον Ch. Hockett, και αντίθετα με τον Bloomfield, ενώ το μόρφημα πρέπει να έχει απαραίτητα σταθερότητα στην έννοια, η **μορφή του μπορεί να ποικίλει** (βλ. παραπάνω).
- Ποια είναι η σχέση ανάμεσα σε τύπους όπως /**γραφ-**/ και /**γραπ-**/; Σημασιολογικά είναι οι ίδιοι αλλά **διαφέρουν μορφολογικά**.
- Η φωνολογική διαφορά είναι επιφανειακή μόνο και προέρχεται από τις φωνολογικές πιέσεις του περιβάλλοντός τους. Λέμε λοιπόν ότι αποτελούν **το ίδιο μόρφημα**.
- Τύποι όπως οι /**γραφ-**/ και /**γραπ-**/ ονομάζονται αλλόμορφα του μορφήματος {**γραφ-**}.
- /**vlep**/ (π.χ. βλέπουμε τον πύργο) και /**i!**/ (π.χ. είδε τον πύργο).
- Τα αλλόμορφα ενός μορφήματος βρίσκονται σε συμπληρωματική κατανομή. Π.χ. ράβω, ράψω, ραφτώ, κλπ.

Είδη αλλομορφίας (1)

(1) γραμματικά/ μορφολογικά καθορισμένη αλλομορφία.

○ {γενική ενικού}

/ Ø /, (/patéra- Ø /), /-s/ (/mitéra-s/)

Όμως, {αιτιατική ενικού}:

/Ø/ (/mitéra- Ø/), /Ø/ (/patéra- Ø/)

Είδη αλλομορφίας

(2) φωνολογικά καθορισμένη αλλομορφία.

- {ονομαστική ενικού}
- Μόρφημα: {γραφ-}
- Μορφές: /γραφ-/ όταν ακολουθεί φωνήεν: γράφω
 /γράφ-/ όταν ακολουθεί συριστικό /s/:
 γράφ-σω → γράψω
 /γραφ-/ όταν ακολουθεί μη ηχηρό, μη
 διαρκές σύμφωνο → γραφτός
 {συνοπτικό της παθητικής φωνής στο παρελθόν }:
 -θη-, -τη-, -η- (π.χ. χύ-θη-κε, βάφ-τη-κε, κόπ-η-κε)

Είδη αλλομορφίας

- ο **ελευθέρως εναλλασσόμενοι τύποι** (free variants morphs).

Μόρφημα: {α' πληθ. ενεστ., ρημ. β' συζ. σε -άω}

Μορφές: /-ame/, /-ume/: αγαπάμε, αγαπούμε

Μόρφημα: {γ' πληθ. παρατ., ρημ. α' συζ. -ομαι}

Μορφές: /-ndan, /-ndusan/: σκέφτονταν, σκεφτόντουσαν

Μόρφημα: {γ' πληθ.}

Μορφές: [-ουν], [-ουνε]: γράφουν(ε)
[-αν], [-ανε]: γράφαν(ε)

Γραφηματικές συμβάσεις

- Μέσα σε άγκιστρα { }: οι μορφές, τα μορφήματα
- Μέσα σε κάθετες γραμμές / /: τα αλλόμορφα (όπως και τα φωνήματα).
- Π.χ. το μόρφημα {**υποκορισμός**} στη νέα ελληνική αντιπροσωπεύεται από τις μορφές (ή αλλόμορφα) /aki/, /uli/, /itsa/, /ula/ κ.λπ., π.χ. στις λέξεις *παπάκι*, *μικρούλι*, *σταλίτσα*, *καρδούλα*.
- Το μόρφημα {κόβω} στη νέα ελληνική πραγματώνεται με τα αλλόμορφα /**kov**/ (κόβω, έκοβες κ.λπ.) και /**kop**/ (έκοψαν, κόψει, κοπώ κ.λπ.).

Σχέση μορφήματος-σημασίας

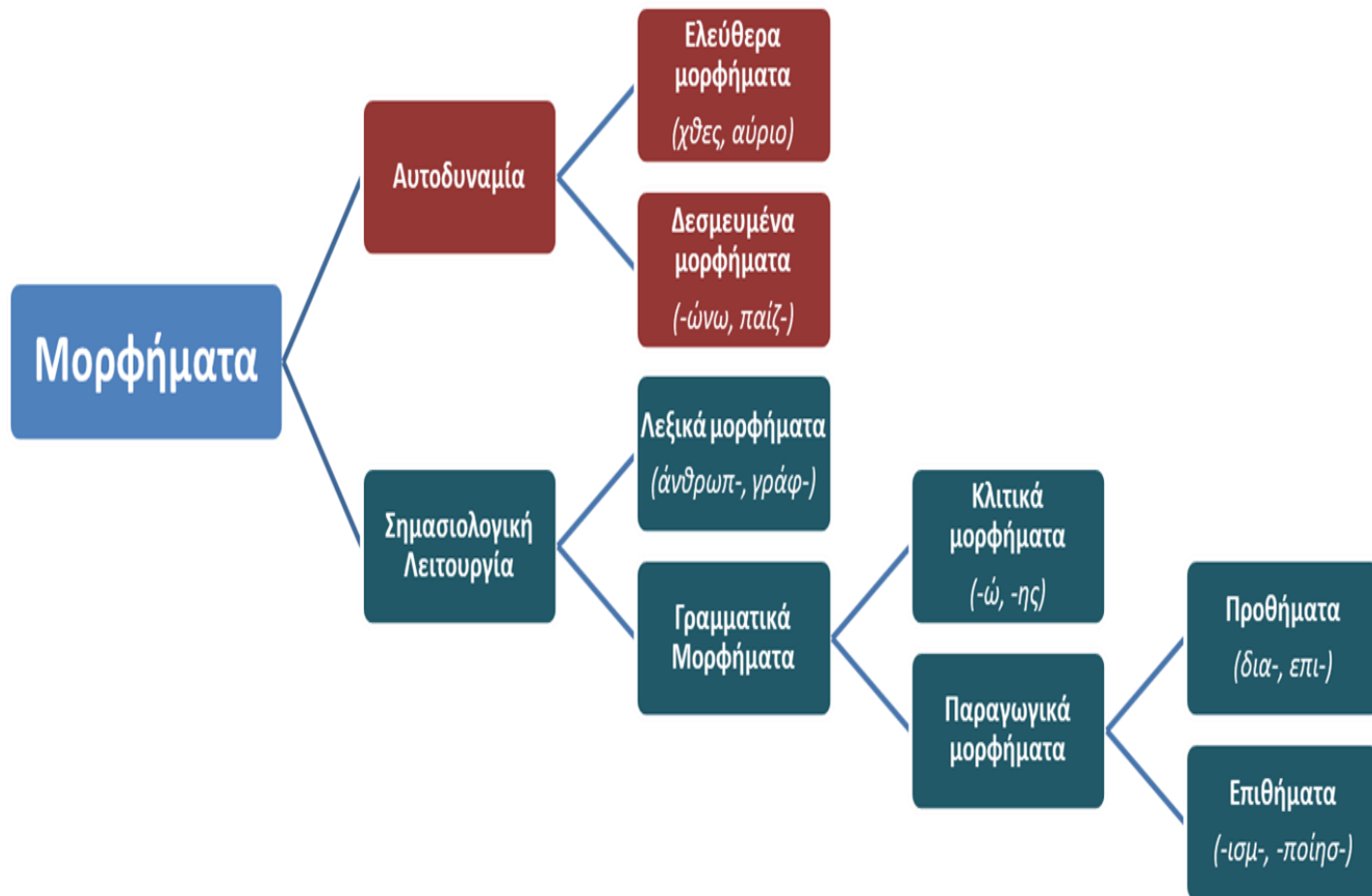
- Διαφορετικά αλλόμορφα μπορούν να μοιράζονται την ίδια σημασία:
 1. /u/ γενική ενικού των ουδέτερων ουσιαστικών (π.χ. του παιδιού) και /us/ (π.χ. του ύψους)
 2. /an/ γ' πληθυντικό της οριστικής του παρατατικού (π.χ. ζούσαν) και /ane/ (π.χ. ζούσανε).
 3. /s/ πληθυντικός στα αγγλικά (π.χ. /kaets/ «cats=γάτες») και /z/ (π.χ. / dogz/ «dogs=σκυλιά»).
- Μία σημασία μπορεί να αντιπροσωπεύεται από δύο ή και περισσότερα μορφήματα.

Άρα μόρφημα: το σύνολο των μορφών που παραπέμπουν στην ίδια σημασία.

Τύποι μορφημάτων

- Ως προς την **αυτοδυναμία** τους: ελεύθερα (*free*) vs δεσμευμένα (*bound*) μορφήματα
- Ως προς τη **σημασία** τους: λεξικά vs γραμματικά μορφήματα
- Ως προς τη **λειτουργία** τους: παραγωγικά vs κλιτικά μορφήματα
- Ως προς τη **θέση** τους: ριζικά και μη ριζικά μορφήματα

Τυπολογία μορφημάτων

Τυπολογία μορφημάτων

• ΛΕΞΙΚΟ

ελεύθερο δεσμευμένο

νους

γραφ-

χθες

γυναικ-

κάτω

ομορφ-

γεω-

• ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΟ

ελεύθερο δεσμευμένο

και

-ω, -ς, -ες

πού

ξε-, αντι-, α-

/αν-

εσύ

-ικ(ός)

από

-άκι

σαν

-ίζ(ω), -ών(ω)

Ελεύθερα vs δεσμευμένα

- **Ελεύθερα
μορφήματα:**

εμφανίζονται στην πρόταση ως αυτόνομες λέξεις.

Π.χ.:

- *επίσης, έτσι, από, για, τον, την, άρα, λοιπόν, ως, σαν κ.ά.*

- **Δεσμευμένα
μορφήματα:**

αποτελούν υποχρεωτικά τμήμα λέξης.

- **Προθήματα:** α(ν)-, δυσ-, δι-, αμφι-, προ-
- **Επιθήματα:** -ός, -άκι, -ούλα, -ίδης, -ιτσα, -ακος, -ούλης, -ισμός, -ποιός

Λεξικά vs γραμματικά

- **Λεξικά μορφήματα:** διαθέτουν **λεξική σημασία**, είναι φορείς **πλήρους σημασίας** που αναφέρεται στην εξωγλωσσική πραγματικότητα, φυσική ή κοινωνική (π.χ. γραφ-, καλ-, παιζ-),
- **Γραμματικά (ή λειτουργικά) μορφήματα:** επιτελούν εσωγλωσσική λειτουργία, δηλώνουν, δηλαδή, γραμματικές σχέσεις και κατηγορίες (π.χ. ξε-, -ός, -ω, -ουμε, -οσύν-η).
- π.χ. παρουσιάζ-ω = ρήμα + ενικός + α' πρόσωπο
- Ονομάζονται και: προσφύματα (προθήματα, επιθήματα).

Είδη μορφημάτων

- Τα λεξικά και τα γραμματικά μορφήματα παίρνουν και ορισμένες ονομασίες:
- **Ομώνυμα ή ομόφωνα:** έχουν την ίδια μορφή αλλά διαφορετική σημασία, π.χ. το /lip/ στα /lip-i/ «λίπη» /lip-i/ «λείπει» και /lip-i/ «λύπη»
- **Μορφής πορτμαντό ή κρεμάστρας:** περιέχουν περισσότερες μορφοσυντακτικές κατηγορίες, π.χ. το /ne/ στο /pèzu-ne/ «παιζουνε»: γ' πρόσωπο + πληθυντικός αριθμός
- **Συγκρητισμικά:** η ίδια μορφή διαφορετικές λειτουργίες, π.χ. το /o/ στο /poʈ-ò/ «ποτό»: ονομαστική, αιτιατική και κλητική του ενικού
- **Πολύσημα:** όσα έχουν την ίδια μορφή αλλά ανάλογα με τη λέξη παίρνουν διαφορετικές σημασίες, π.χ. το /dia/ στα /dia-fèro/ «διαφέρω» και dia-pernò/ «διαπερνώ».

Μορφήματα

- Η διαίρεση σε ελεύθερα και δεσμευμένα μορφήματα τέμνεται με τη διαίρεση σε λεξικά και γραμματικά.
- Τα ελεύθερα μορφήματα μπορούν να είναι είτε λεξικά (π.χ. αγγλ. *cat*) είτε γραμματικά και συμπίπτουν, όπως είπαμε νωρίτερα, με τις λειτουργικές λέξεις.
- Τα δεσμευμένα μορφήματα μπορεί να είναι και λεξικά (π.χ. λυν-, παιζ-, ομορφ-, παιδ-) και γραμματικά (π.χ. α-, -ω, -ος).
- Στην **ελληνική** λόγω της πλούσιας κλιτικής μορφολογίας τα **λεξικά μορφήματα είναι συνήθως δεσμευμένα**.

Ριζικά vs μη ριζικά μορφήματα

- Σύμφωνα με τον Σακελλαριάδη (1997), τα μορφήματα διακρίνονται σε **ριζικά ή θεματικά** και σε **μη ριζικά ή μη θεματικά**.
- Τα **ριζικά** ή θεματικά μορφήματα αποτελούν την **κύρια σημασία των λέξεων**, όπως είναι τα /καλ-/, /κακ-/, /δρομ-/, /πετρ-/ κ.λπ.
- Τα **μη ριζικά** ή μη θεματικά μορφήματα ονομάζονται με το γενικό όρο **προσφύματα** (affixes), στα οποία περιλαμβάνονται τα προθήματα (prefixes), τα ενθήματα (infixes) και τα ποικίλα επιθήματα (suffixes).

Τι σημαίνει «μορφολογική γνώση» σε μία γλώσσα;

- Γνώση του κάθε **μορφήματος** ξεχωριστά
- Γνώση των **κανόνων** συνδυασμού των μορφημάτων
- Γνώση της **λειτουργικότητας** των μορφημάτων
- Γνώση της **δυνατότητας** τους για **αυτοδύναμη** ή μη παρουσία
- Γνώση της **σειράς** εμφάνισης των μορφημάτων (ποιο προηγείται, ποιο ακολουθεί, ποιο βρίσκεται στην αρχή, ποιο στο τέλος μιας λέξης)

Από πόσα μορφήματα μπορεί να αποτελείται μία λέξη;

- 1: *έτσι, λοιπόν, πριν, χτες*
- 2: *παιδιά, παίζουν, πατέρας*
- 3: *έγραψα, απολύω, αρτοποιός*
- 4: *απόσυμπίεση, αντιλαμβανόμενος*
- >4: *τυροπιτάδικο, αβαθμολόγητος*

Από πόσες συλλαβές μπορεί να αποτελείται ένα μόρφημα;

- 1: α-/ αν-, φως, -ος
 - 2: τώρα, τσάμπα
 - 3: σήμερα, αύριο
 - >4: κουλουβάχατα
-
- Μόρφημα: η αυθαίρετη ένωση φθόγγου και σημασίας που δεν μπορεί να αναλυθεί περαιτέρω. Κάθε λέξη σε κάθε γλώσσα συντίθεται από ένα ή περισσότερα μορφήματα.

Μορφολογική ανάλυση: πώς αναγνωρίζουμε τα μορφήματα μιας γλώσσας;

- **άσχημος**
- **ασχημότερος**
- **ασχημότεατος**
- **όμορφος**
- **ομορφότερος**
- **ομορφότεατος**
- **ψηλός**
- **ψηλότερος**
- **ψηλότεατος**

«καθόλου ελκυστικός»

«πιο άσχημος»

«ο πιο άσχημος»

«με ωραία εμφάνιση»

«με πιο ωραία εμφάνιση»

«με την πιο ωραία εμφάνιση»

«μεγάλος στο ύψος»

«πιο μεγάλος στο ύψος»

«ο πιο μεγάλος στο ύψος»

Μορφολογική ανάλυση: πώς αναγνωρίζουμε τα μορφήματα μιας γλώσσας;

- ασχημ- μόρφημα ρίζας
- ομορφ- μόρφημα ρίζας
- ψηλ- μόρφημα ρίζας
- -τερος δεσμευμένο μ. «συγκρ. β»
- -τατος δεσμευμένο μ. «υπερθ. β»
- -ος δεσμευμένο μ. «θετ. β»

Λέξη

- ΛΕΞΗΜΑ: ΓΡΑΦΩ, ΓΡΑΦΕΙΟ.

Είδη λεξικών μονάδων:

απλές, παράγωγες και σύνθετες.

- **Απλές**. Είναι οι λ.μ. όπου συνδυάζονται ένα λεξικό και ένα κλιτικό μόρφημα, π.χ. κλίση- \emptyset , πατέρα-ς
- **Παράγωγες**: μονολεκτικές λ.μ. όπου συνδυάζονται ένα λεξικό και ένα παραγωγικό μόρφημα, π.χ. παιδ-άκι- \emptyset , ά-κακο-ς
- **Σύνθετες**: μονολεκτικές λ.μ., όπου συνδυάζονται δύο λεξικά μορφήματα, π.χ. σοκολατ- \emptyset -παιδο- \emptyset , υδρ-ατμό-ς
- **παράγωγο από μονολεκτικό** σύνθετο: αστροναυτικός από αστροναύτης
- **παράγωγο από πολυλεκτικό** σύνθετο: αρσιβαρίστας από άρση βαρών
- **σύνθετο** από σύνθετο: σπιτονοικοκύρης.

Οι διάφορες γλώσσες διαφέρουν

- Ως προς τον τρόπο που οργανώνουν και συντάσσουν τα μορφήματά τους (βλ. μόρφημα πληθυντικού)
- Ως προς τις σημασίες που εκφράζουν μέσω της προσφυματοποίησης (βλ. μόρφημα αλληλοπάθειας)

Μόρφημα του πληθυντικού: Παραδείγματα από διάφορα συστήματα

- πατέρ-ες
- πόλ-εις

- boy-s
- machine-s
- diskette-s

- oda («δωμάτιο»)
- odalar («δωμάτια»)

Γλώσσα Isthmus

Zapotec

- zigi («μάγουλο»)
- kazigi («μάγουλα»)
- zike («ώμος»)
- kazike («ώμοι»)
- diaga («αφτί»)
- kadiaga («αφτιά»)

Μόρφημα αλληλοπάθειας: Παραδείγματα από διάφορα συστήματα

- understand each other
- love each other
- Καταλαβαίνουν ο ένας τον άλλον
- Αγαπούν ο ένας τον άλλον
- Αλληλοκατανοούνται
- Η Μ και ο Ν αγαπιούνται

Παράδειγμα Τουρκικής

- anla
(καταλαβαίνω)
- anla+sh
- sev (αγαπώ)
- sev+ish

Ενθήματα: μορφήματα που τοποθετούνται μέσα σε άλλα μορφήματα

Παράδειγμα από γλώσσα Bontoc
(Φιλιππίνες)

- fikas (=δυνατός) **fumikas** (=δυναμώνω)
- kilad (=κόκκινος) **kumilad** (κοκκινίζω)
- fusul (=εχθρός) **fumusul** (εχθρεύομαι)
- ngitad (=σκοτεινός) ;;;; (σκοτεινιάζει)

Περιθήματα

- Περιθήματα: μορφήματα που επικολλώνται σε άλλα μορφήματα στην αρχή και στο τέλος μιας λέξης (ασυνεχή μορφήματα)

Γλώσσα ιθαγενών Αμερικής

Καταφατικός τύπος

- chokma (είναι καλός)
- lakna (είναι κίτρινος)
- palli (είναι ζεστός)
- tiwwi ([το] ανοίγει)

Αρνητικός τύπος

ik+chokm+o
ik+lakn+o
ik+pall+o
ik+tiww+o

Γερμανική

- lieben geliebt
- warten gewartet

Ελληνική

πέφτω έ-πεσ-α

Ρίζα

- Ρίζα: λεξικό μόρφημα περιεχομένου χωρίς περαιτέρω ανάλυση.
Λέξη: ρίζα/ες+πρόσφυμα/τα
- ζωγραφ- > ζωγράφος
- φευγ- > φεύγω
- νομ- > ά-νομ-ος
- κατοπτρ-> αντι-κατοπτρ-ίζω

Κατηγοριοποίηση γλωσσών

- Οι γλώσσες ανάλογα με το εάν ενσωματώνουν τις συντακτικές λειτουργίες με τη μορφή κλιτικών μορφημάτων ή όχι διακρίνονται σε **συνθετικές** και **αναλυτικές**. Οι συνθετικές διαιρούνται περαιτέρω σε *κλιτές* και *συγκολλητικές*.
- Στις κλιτές γλώσσες (π.χ. ελληνική, λατινική, ιταλική) **οι λέξεις ενσωματώνουν συντακτικές σχέσεις με τα κλιτικά επιθήματα** έτσι ώστε συχνά (όπως στην ελληνική) **δεν διακρίνονται εύκολα τα λεξικά από τα κλιτικά επιθήματα**.
- Στις συγκολλητικές γλώσσες (π.χ. τουρκική, ουγγρική, σουαχίλι) τα **γραμματικά μορφήματα** διατηρούν την αυτοτέλεια και τη **σημασία** τους και μπορούν να εμφανιστούν σε διάφορους συνδυασμούς για τη μορφολογική έκφραση συντακτικών σχέσεων, ενώ τα **λεξικά μορφήματα** μπορούν να εμφανιστούν και μόνα τους. Π.χ. στην τουρκική υπάρχουν τα μορφήματα **ev** 'σπίτι', **ler** 'πληθυντικός', **im** 'κτήση α' προσώπου', **den** 'προέλευση', τα οποία συνδυάζονται στη λέξη **evlerimden** με τη σημασία 'από τα σπίτια μου'.
- Στις αναλυτικές γλώσσες (π.χ. αγγλική) οι περισσότερες **συντακτικές λειτουργίες εκφράζονται με τη σειρά των όρων** και με ελεύθερες λειτουργικές λέξεις.

Τυπολογία γλωσσών με βάση τη μορφολογική δομή των λέξεων

1. **Αναλυτικές/ Απομονωτικές:** μόρφημα/ λέξη: 1-1

(Κινεζική, Βιετναμέζικη)

wo m tyen tsin

εγώ πληθ. παίζ- πιάνο

«εμείς παίζουμε πιάνο»

wo m tyen tsin i

εγώ πληθ. παίζ- πιάνο αόριστος

«εμείς παίξαμε πιάνο»

Τυπολογία γλωσσών με βάση τη μορφολογική δομή των λέξεων

2. **Συνθετικές:** μόρφημα/ λέξη: 1+/1

Συγκολλητικές:

- Διαφανής και άμεσα προσιτή μορφολογική δομή
- Σχέση μορφής/ έννοιας: 1-1

Κλιτές ή διαχυτικές

- Προβληματική η διαίρεση της λέξης στα μορφήματά της
- Σχέση μορφής/ έννοιας: όχι 1-1, έμμεση και πολύπλοκη
- Ένα μόρφημα με 1+ γραμματικές λειτουργίες

Παράδειγμα συγκολλητικής γλώσσας: Τουρκική

- Μορφήματα

/ev/	=	σπίτι
/ler/	=	πληθυντικός
/i/	=	κτητική αντωνυμία 3 ^{ου} προσώπου
/den/	=	από

- Λέξεις

/evler/	=	τα σπίτια
/evi/	=	το σπίτι του/της
/evleri/	=	τα σπίτια του/της
/evden/	=	από το σπίτι
/evlerden/	=	από τα σπίτια

Το κάθε μόρφημα έχει σταθερή μορφή και έννοια και οι λέξεις παράγονται με απλή συγκόλληση των μορφημάτων, τα οποία πάντα διατηρούν την οντότητά τους.

ΤΟ ΛΑΘΟΣ ΣΤΗ ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΑ

Μορφολογικό λάθος

- **Τι είναι «λάθος» σε ένα γλωσσικό σχηματισμό;**
 - ◉ Μία από τις πιο συχνές ερωτήσεις που δέχεται ένας γλωσσολόγος είναι αν μία δομή/ένας σχηματισμός είναι «σωστή»/«σωστός» ή «λάθος».
 - ◉ Δεν υπάρχει «σωστό» και «λάθος» και η άποψη αυτή φαίνεται παράδοξη λόγω της σχολικής μας εκπαίδευσης.
 - ◉ Μπορούμε να επανεξετάσουμε την έννοια του γλωσσικού λάθους.

Ορισμοί λάθους

- **Οι δύο ορισμοί του «λάθους»**
 - Το «λάθος στη γλωσσολογία μπορεί να έχει 2 έννοιες:
 - (α) το «λάθος» με βάση όσα **ορίζει η γραμματική** η οποία έχει (αναγκαστικά) ένα χαρακτήρα ρυθμιστικό και γενικευτικό,
 - (β) το «λάθος» με **βάση τους γραμματικούς κανόνες της γλώσσας**, οι οποίοι σημειωτέον σε πολλές περιπτώσεις **δεν αναλύονται στη γραμματική του σχολείου**.
 - → Η **γραμματική του σχολείου αποτυπώνει μία ποικιλία** σε μία δεδομένη στιγμή μέσα σε περιορισμένο χώρο.
 - → Δεδομένων των συνθηκών, **μία γραμματική δεν μπορεί να αποτυπώσει όλη την ποικιλία της γλώσσας** (γεωγραφική και υφολογική).
 - → Δεδομένων των συνθηκών, **μία γραμματική δεν μπορεί να αποτυπώσει τις αλλαγές εν εξελίξει**.

Ορισμοί λάθους

- Οι ομιλητές μια γλώσσας, όταν ρωτούν σχετικά με το «σωστό/λάθος», συνήθως αναφέρονται στην (α) περίπτωση, **αν δηλαδή μια δομή υπακούει στους κανόνες της σχολικής γραμματικής ή του λεξικού.** Αυτή η περίπτωση είναι η λιγότερο ενδιαφέρουσα για τον επιστήμονα και τον ερευνητή γλωσσολόγο.
- Ο γλωσσολόγος ενδιαφέρεται κυρίως για τη (β) περίπτωση, **για το αν δηλαδή μια δομή υπακούει στους κανόνες της γλώσσας (γραμματική/αντιγραμματική) και αν παραβαίνει κάποιο περιορισμό.**

Ορισμοί λάθους

- → Η άποψη της γλωσσολογίας σχετικά με το λάθος, στηρίζεται σε μία διαφορετική προοπτική που έχει η συγκεκριμένη επιστήμη και ως εκ τούτου δεν είναι αυτονόητη για κάποιον που δεν είναι εξοικειωμένος με τις βασικές αρχές της γλωσσολογίας.
- → Όταν εξηγούμε το «σωστό/λάθος» σε κάποιους μη ειδικούς, θα πρέπει να ξεκινάμε από 2 βασικά σημεία:
 - εξηγούμε με βάση ποιο κριτήριο κρίνουμε το «σωστό/λάθος» (γραμματική του σχολείου ή γλωσσολογική σκοπιά)
 - εξηγούμε γιατί τα «λάθη» δεν είναι πάντα λάθη

Διαβάθμιση λαθών

- Κατά κανόνα, οι δομές είναι ή **γραμματικές** ή **αντιγραμματικές**.
- Ωστόσο, **υπάρχουν και ενδιάμεσες περιπτώσεις** στις οποίες ένας ή περισσότεροι ομιλητές παραβιάζουν συστηματικά έναν περιορισμό και δημιουργούν **δομές που δεν μπορούν να θεωρηθούν αμιγώς αντιγραμματικές**, αλλά είναι σε μία «γκρίζα» περιοχή.
- Αυτές οι περιπτώσεις θα χαρακτηρίζονταν «λάθος» με βάση τη γραμματική, αλλά για το γλωσσολόγο αποτελούν **χρήσιμα εργαλεία**.
- Ενδεικτικά, θα μπορούσαμε να αναφέρουμε το διπλό γένος σε κάποια ουσιαστικά όπως *ο/η ψήφος* ή την επανάληψη προθημάτων που δηλώνουν επανάληψη μιας ενέργειας, π.χ. *ξανα-επαναλαμβάνω*.

Χρησιμότητα 'λαθών'

- Γιατί ο γλωσσολόγος ψάχνει τα λάθη; Γιατί τα λάθη αποτελούν ένα «παράθυρο» μέσα από το οποίο μπορούμε να δούμε πώς λειτουργεί η γραμματική στο μυαλό του ομιλητή.
- Αν κάποιος ομιλητής κάνει συστηματικά ένα λάθος, αυτό σημαίνει ότι συνήθως **υπάρχει μια «τρύπα» στο σύστημα που δεν την είχαμε παρατηρήσει ή μία αλλαγή** εν εξελίξει που δεν την συνειδητοποιούμε ή **ένας κανόνας που φθίνει** και δεν είναι πλέον τόσο ισχυρός (παραγωγικός).
- Κάτι που θεωρείται λάθος σε μία δεδομένη φάση της γλώσσας, μπορεί να μην κρίνεται ως λάθος πλέον από τους ομιλητές σε μία επόμενη φάση της γλώσσας.

Μορφολογικό λάθος

- Τα μορφολογικά λάθη μπορούν να είναι διαφόρων ειδών και να προκύπτουν μέσα από διαφορετικές διαδικασίες.
- Τα λάθη μπορούν να μπουν σε **κατηγορίες** ανάλογα με το ποιο κομμάτι της μορφολογίας αφορούν. Παρακάτω θα δούμε κάποια ενδεικτικά από την παραγωγή, τη σύνθεση και τη λεξικοποίηση.
- Οι βασικές διαδικασίες που επενεργούν στη μορφολογική αλλαγή είναι: (α) **η αναλογία**, ένας τύπος επενεργεί πάνω σε έναν άλλο και τον αλλάζει, και (β) **η επανανάλυση**, κάποιος τύπος αλλάζει γιατί έχει επαναναλυθεί ως κάτι άλλο από τους ομιλητές.

Λάθη στην παραγωγή

- «Γκούγκλιστα το όνομά μου και δεν έβγαλε κανένα αποτέλεσμα.»
- «Μην γελάς, δεν είναι για διασκέδασμα η κατάστασή μου.»
- «Η δευτερολογία της βουλευτίνας ήταν ιδιαίτερως επιθετική.»
- «Κανείς δεν είναι άσφαλτος! Όλοι κάνουμε λάθη.»
- «Γενικά είμαι προφυλακτική.» (από παίκτη τηλεπαιχνιδιού)
- «Προσπαθούν να απομιμηθούν εμάς στην ουσία». (από παίκτη τηλεπαιχνιδιού)
- «Για να ισοπαλίσει ο αγώνας έπρεπε να περιμένουμε ώρα.» (από παίκτη τηλεπαιχνιδιού)
- «Παίζουμε αναγραμματισμό. Δηλαδή μία λέξη την έχουμε αναγραμματίσει, και εσύ πρέπει να τη γραμματίσεις.» (τηλεοπτικό μαργαριτάρι από παρουσιάστρια εκπομπής)

Λάθη στη σύνθεση

- Είναι ιδιαιτέρως ξενόφιλος. Πάντοτε το σπίτι του είναι ανοιχτό.»
- «Χθες πήγαμε μέχρι την πανεπιστημιόπολη για τρέξιμο.»
- «Πολύ κατεβαινοανεβαίνω τις σκάλες. Κουράστηκα.»

Λάθη στην αλλομορφία

- 1) «Ο Γιώργος είναι πιο καλύτερος. Τον προτιμώ.»
- 2) «Η Δήμητρα είναι πιο ομορφότερη.»
- 3) «Το κτίριο θα καλύπτει έκταση τρεισήμισι τ.μ.»
- 4) «Φέρε την καινούργια καφεμηχανή γιατί η παλιά χάλασε.»
- 5) «Μία τελευταία παρακάλεση.» (από παρουσιάστρια εκπομπής)
- 6) «Η πιθανότητα αυξάθηκε κατά 20%.» (από παρουσιάστρια εκπομπής)
- 7) «Μετά από λίγες μέρες που ήρθα εδώ είμαι έτσι λίγο ασυντονισμένα.»
- 8) «Επειδή μιλήσαμε στον πάτερ, μας άφησε να μπούμε στην εκκλησία.» (από youtuber)

Λάθη στη λεξικοποίηση

- «πες μου ένα δικαιολογητικό» (από παίκτη τηλεπαιχνιδιού)
- «είναι πολύ θαυμαστικό» (προσωπικό δεδομένο από φίλο μου)
- «είσαι πολύ κολακευτική» (από παίκτη τηλεπαιχνιδιού)
- ...

ΚΛΙΣΗ (ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ) - ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΕΣ

Βασικά χαρακτηριστικά της κλίσης

- Η κλίση αποτελεί βασική διαδικασία για τον σχηματισμό των λέξεων καθώς προσθέτει βασικές πληροφορίες σημασιολογικής, μορφοσημασιολογικής και μορφολογικής υφής στους σχηματισμούς.
- Ολοκληρώνει τους λεξικούς σχηματισμούς στα Νέα Ελληνικά προτού εισαχθούν στην πρόταση.
- Βασικό χαρακτηριστικό της κλίσης είναι το γεγονός ότι έχει παραδειγματικό χαρακτήρα, δηλαδή οργανώνει τους τύπους σε παραδείγματα και κλιτικές τάξεις.
- Εμφανίζει έντονο συγκρητισμό (πολλές πληροφορίες στο ίδιο μόρφημα).

Είδη κλίσης

- Οι πληροφορίες που εκφράζει ένα κλιτικό μόρφημα μπορεί να διαφέρουν:
- (α) **σημασιοσυντακτική πληροφορία**, π.χ. η αιτιατική πτώση στα ουσιαστικά, π.χ. «Κάλεσα τον γιατρ-**ό**».
- (β) **μορφοσημασιολογική πληροφορία**, π.χ. η επιλογή του αριθμού στα ουσιαστικά, π.χ. Οι άνθρωποι πρέπει να είναι τίμιοι/ο άνθρωπος πρέπει να είναι τίμιος.
- (γ) **μορφολογική πληροφορία (σχετικά με το σχηματισμό)**, π.χ. κλιτικό παράδειγμα.

Κλίση και διαχρονία

- Οι κλιτικές κατηγορίες και τα μέλη των κλιτών μερών του λόγου **δεν είναι ανεπηρέαστα** από τις διαχρονικές αλλαγές. Οι πιο χαρακτηριστικές αλλαγές που παρατηρούνται είναι οι εξής:
- **Απώλεια** μία κλιτικής κατηγορίας, π.χ. δυϊκός ή δοτική πτώση
- Παραδειγματική **αλλαγή/εξομοίωση**, π.χ. ο πατήρ (ΑΕ) > ο πατέρας (ΝΕ)
- **Απώλεια μίας κατηγορίας και αντικατάσταση από μία άλλη**, π.χ. απώλεια της αύξησης (στα ρήματα) ως κλιτικού προθήματος και γενίκευση των καταλήξεων ως φορέων του παρελθόντος

Βασικές έννοιες και ορισμοί της κλιτικής μορφολογίας

- **Κλιτική τάξη (συζυγίες/«κλίσεις»):** αφηρημένο μορφολογικό χαρακτηριστικό που περιγράφει μία ομάδα τύπων που κλίνονται με τον ίδιο τρόπο.
- **Αλλόμορφο:** στους κλιτούς τύπους μιας λέξης παρατηρούνται τα περισσότερα αλλόμορφα. Στην παραδοσιακή γραμματική δεν υπάρχει ο όρος *αλλόμορφο*. Επομένως, πρέπει να είμαστε προσεκτικοί.
- **Μηδενικό μόρφημα:** μόρφημα που δεν έχει φωνολογικό μέρος (δεν εκφράζεται). Σύμβολο: \emptyset . Π.χ. στη Λατινική *Uxor- \emptyset* , *uxor-is*, *uxor-i*, *uxor-em*, *uxor-e*.
- **Κλιτικό επίθημα (κατάληξη):** κάθε μόρφημα που αφορά κάποια κλιτική διαδικασία.

Κλίση στη Νέα Ελληνική

- Η Νέα Ελληνική χαρακτηρίζεται από πλούσια κλιτική μορφολογία, δηλαδή:

(α) σε κάθε παράδειγμα των κλιτών μερών του λόγου υπάρχουν αρκετοί τύποι που μαρκάρουν τις σημασιοσυντακτικές, μορφοσημασιολογικές και μορφολογικές πληροφορίες (ενδο-παραδειγματική ποικιλία).

(β) για τα κλιτά μέρη του λόγου υπάρχουν αρκετές κλιτικές τάξεις (διαφορετικά παραδείγματα) (δια-παραδειγματική ποικιλία).

Ονοματική κλίση (διαχρονικά)

- Το ονοματικό κλιτικό σύστημα της Ελληνικής παρουσιάζει ενδιαφέρουσα διαχρονική εξέλιξη.
- Για παράδειγμα, πολλά ουσιαστικά της Αρχαίας Ελληνικής έχουν μετακινηθεί προς κάποια άλλη κλιτική τάξη μέσα από ένα πλήθος αναδομήσεων και εμφανίζεται απώλεια κάποιων πτώσεων (π.χ. δοτική) και του δυϊκού αριθμού.
- Ωστόσο, το πτωτικό σύστημα δεν έχει υποστεί ριζικές αλλαγές (π.χ. καθολική απώλεια των πτώσεων) και διατηρούνται τα γένη.
- Επίσης, εμφανίζονται καινούργιες κλιτικές τάξεις με ενδιαφέρουσα αλλομορφία (π.χ. μαμά~μαμάδες)

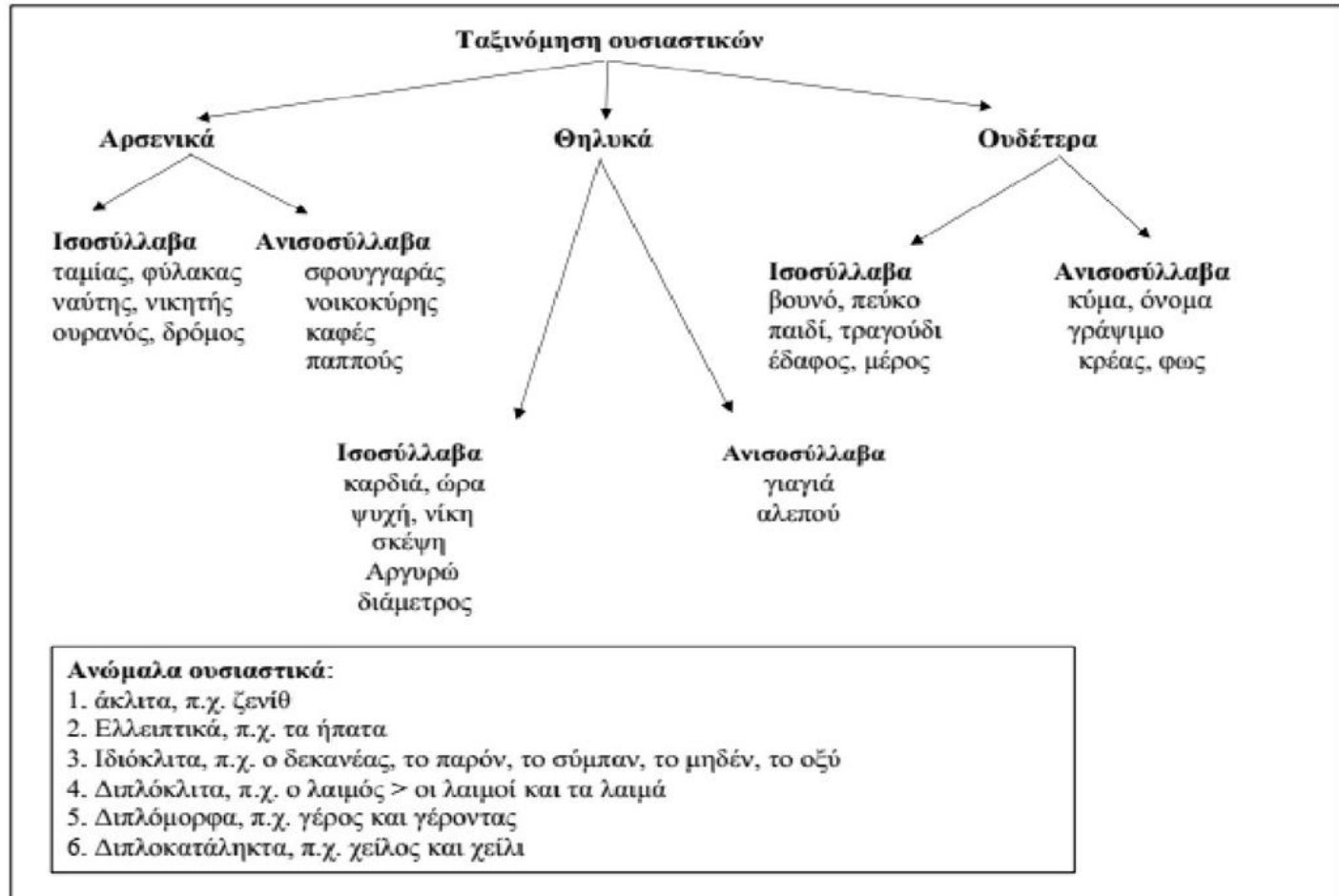
Περιγραφή ονοματικής κλίσης

- Τα τελευταία χρόνια έχουν δημοσιευτεί ένα πλήθος γραμματικών περιγραφών της Νέας Ελληνικής που επιχειρούν να περιγράψουν την ποικιλία στο κλιτικό σύστημα με ιδιαίτερη έμφαση στο ονοματικό σύστημα.
- Η κάθε περιγραφή χρησιμοποιεί και δίνει βάρος σε διαφορετικά κριτήρια.
- Επομένως, σε κάθε γραμματική περιγραφή πρέπει να εξετάζουμε τα κριτήρια που χρησιμοποιούνται και να τα αξιολογούμε.
- Ο στόχος του μορφολόγου είναι να βρει το «τέλειο» σύστημα που θα περιγράφει την ταξινόμηση των κλιτών τύπων σε ομάδες.

Κριτήριο 1: Γένος

- Ένα πολύ βασικό κριτήριο που έχει χρησιμοποιηθεί στη γραμματική περιγραφή των ουσιαστικών είναι το γένος.
- Τα ουσιαστικά της Νέας Ελληνικής έχουν τρεις διαφορετικές τιμές γένους: αρσενικό, θηλυκό και ουδέτερο.
- Κάθε ουσιαστικό (ακόμα και τα άκλιτα) πρέπει να έχουν μία τιμή γένους.
- Χαρακτηριστική περίπτωση περιγραφής του ονοματικού συστήματος με βάση το γένος είναι η γραμματική Τριανταφυλλίδη (1941).

Γραμματική Τριανταφυλλίδη (1941)

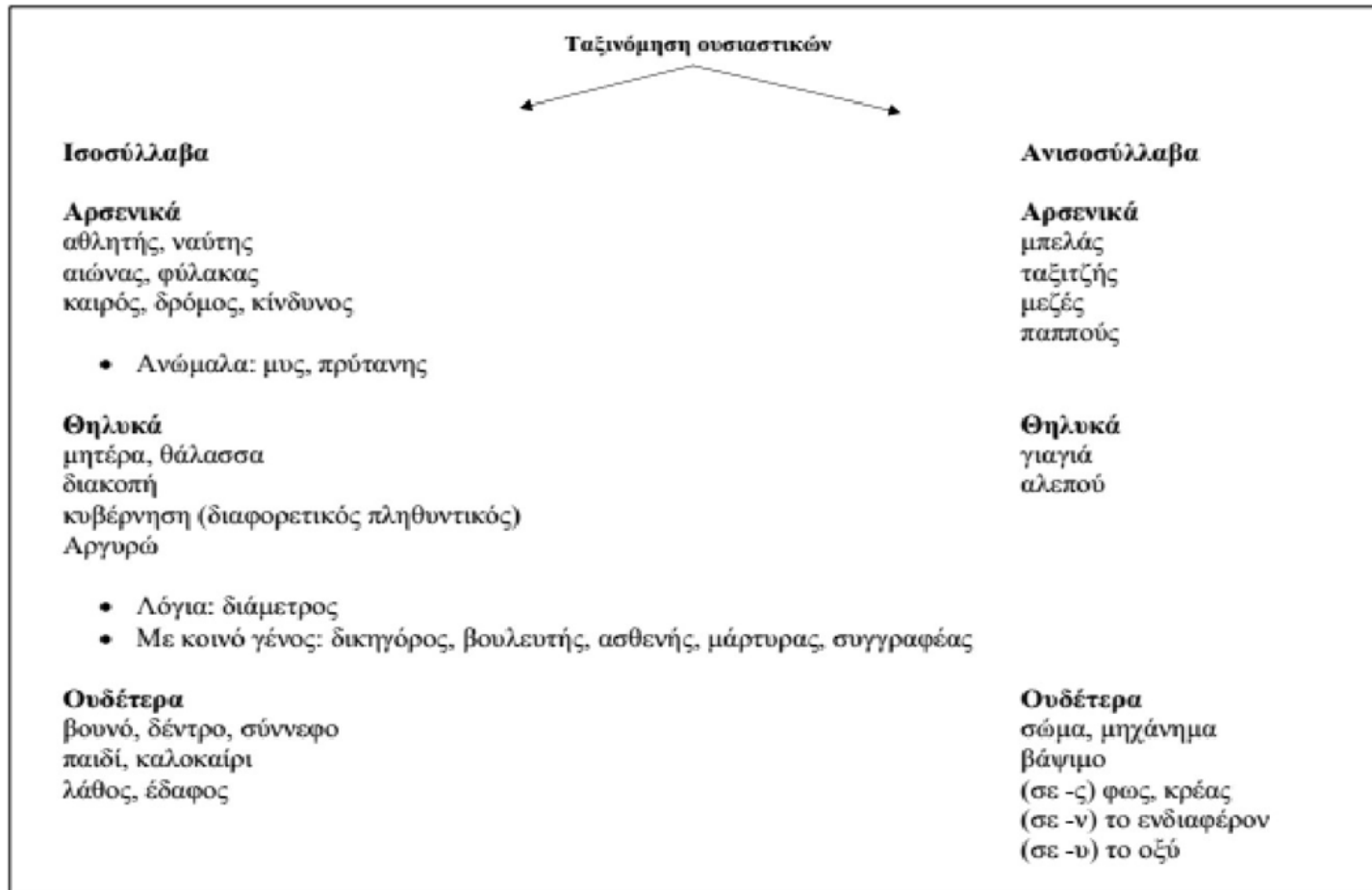
Κριτήριο 2: Αριθμός συλλαβών

- Το γένος δεν αποτελεί ικανό κριτήριο για να περιγράψει όλο το φάσμα της ποικιλίας μέσα στο ονοματικό κλιτικό σύστημα.
- Στη γραμματική Τριανταφυλλίδη (1941) έγινε επιμέρους διαχωρισμός των τάξεων των ουσιαστικών με βάση τον **αριθμό των συλλαβών** που εμφανίζει το ουσιαστικό μέσα στο κλιτικό σύστημα.
- Ωστόσο, η ισοσυλλαβία/ανισοσυλλαβία αποτελεί δευτερεύον κριτήριο στη γραμματική Τριανταφυλλίδη.

Διαφορετικές προσεγγίσεις

- Σε άλλες προσεγγίσεις η ιεράρχηση των κριτηρίων αντιστρέφεται.
- Για παράδειγμα, στη γραμματική των Φιλιππάκη-Warburton, Γεωργιαφέντη, Κοτζόγλου & Λουκά για την Ε' και ΣΤ' δημοτικού η ταξινόμηση των ουσιαστικών βασίζεται στο αριθμό των συλλαβών του θέματος και το γένος αποτελεί δευτερεύον στοιχείο.
- Ωστόσο, σε αυτή την προσέγγιση υπάρχει ένα ακόμα στοιχείο που διακρίνει τη μορφολογία της Νέας Ελληνικής, το [ΛΟΓΙΟ].

Γραμματική των Φιλίππική & Warburton, Γεωργιαφέντης, Κοτζόγλου, Λουκά για την Ε' και ΣΤ' δημοτικού

Κριτήριο 3: Διαφορετικότητα καταλήξεων

- Σε άλλες προσεγγίσεις, προστίθενται και άλλα κριτήρια, όπως οι διαφοροποιήσεις των κλιτικών επιθημάτων μέσα στο παράδειγμα.
- Για παράδειγμα, στην προσέγγιση Κλαίρη & Μπαμπινιώτη (2005) λαμβάνεται υπόψιν (α) αν τα ουσιαστικά έχουν δύο ή τρεις καταλήξεις μέσα στο παράδειγμα του ενικού/πληθυντικού (δικατάληκτα vs τρικατάληκτα), (β) ο αριθμός των συλλαβών του θέματος και (γ) το γένος.
- Σε αυτή την προσέγγιση, το μηδενικό μόρφωμα αποτελεί πολύ βασική έννοια.

Γραμματική Κλαίρη & Μπαμπινιώτη (2005)

ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΑ							
ΔΙΚΑΤΑΛΛΗΚΤΑ						ΤΡΙΚΑΤΑΛΛΗΚΤΑ	
ΙΣΟΣΥΛΛΑΒΑ			ΑΝΙΣΟΣΥΛΛΑΒΑ			ΙΣΟΣΥΛΛΑΒΑ	
ΑΡΣΕΝΙΚΟ	ΘΗΛΥΚΟ	ΟΥΔΕΤΕΡΟ	ΑΡΣΕΝΙΚΟ	ΘΗΛΥΚΟ	ΟΥΔΕΤΕΡΟ	ΑΡΣΕΝΙΚΟ	ΘΗΛΥΚΟ
εργάτης	θάλασσα	ποσό	βαρκάρης	μαμά	σώμα	άνθρωπος	πρόδος

Η προσέγγιση της Ράλλη (2005)

- Η Ράλλη (2005) εισάγει την έννοια της **αλλομορφίας** στην περιγραφή των κλιτικών παραδειγμάτων της Νέας Ελληνικής.
- Η έννοια της αλλομορφίας μοιάζει με το κριτήριο του αριθμού των συλλαβών (ισοσύλλαβα vs ανισοσύλλαβα) αλλά δεν δίνει βάρος στη φωνολογική δομή των θεμάτων. Οι διαφορετικές μορφές θεωρούνται **λεξικό χαρακτηριστικό**.
- Η Ράλλη (2005) θεωρεί τα αλλόμορφα ως μία βασική έννοια της κλιτικής μορφολογίας που συνδέει την κλίση με άλλες μορφολογικές διαδικασίες (όπως η παραγωγή και η σύνθεση).

Η προσέγγιση της Ράλλη (2005)

- Η Ράλλη (2005) προτείνει την ταξινόμηση των ουσιαστικών σε 8 κλιτικές τάξεις με βάση δύο κριτήρια:
 - (α) τη συστηματική αλλομορφική ποικιλία των θεμάτων
 - και
 - (β) τη μορφή του συνόλου των κλιτικών επιθημάτων που συνδέονται με αυτά.
- Μαζί με τα παραπάνω κριτήρια δέχεται και το σημαντικό ρόλο των διακριτικών χαρακτηριστικών, όπως το [ΛΟΓΙΟ] για την κλίση.

Ράλλη 2005

Ταξινομηση ουσιαστικών

Κλιτική τάξη 1 (αρσενικά και θηλυκά)

ο άνθρωπος (άνθρωποι)
η ψήφος (ψηφοί)

Κλιτική τάξη 2 (αρσενικά)

ταμίας (ταμίες)
παπάς (παπάδες)
μαχητής (μαχητές)
μπακάλης (μπακάληδες)
καφές (καφέδες)
παππούς (παππούδες)

Κλιτική τάξη 3 (θηλυκά)

μητέρα (μητέρες)
αυλή (αυλές)
αλεπού (αλεπούδες)

Κλιτική τάξη 4 (θηλυκά): πόλη (πόλεις)

Κλιτική τάξη 5 (ουδέτερα): βουνό (βουνά)

Κλιτική τάξη 6 (ουδέτερα): σπίτι (σπίτια)

Κλιτική τάξη 7 (ουδέτερα): κράτος (κράτη)

Κλιτική τάξη 8 (ουδέτερα): σώμα (σώματα)

Αναλυτική παρουσίαση ουσιαστικών με βάση το μοντέλο της Ράλλη (2005)

Στον παρακάτω πίνακα παρουσιάζονται τα ουσιαστικά με βάση την ανάλυση της Ράλλη (2005). Σας δηλώνονται όλα τα κλιτικά επιθήματα (εμφανή και μηδενικά). Το μηδενικό κλιτικό μόρφημα δηλώνεται με το σύμβολο \emptyset . Η κλητική πτώση δεν δηλώνεται.

Πτώση	Κλιτική Τάξη 1	KT2	KT3	KT4	KT5	KT6	KT7	KT8
Ονομ.	άνθρωπ-ος	μαχητή-ς	μάχη- \emptyset	πόλη- \emptyset	βουν-ό	μυστρι- \emptyset	κράτ-ος	διάφραγμα- \emptyset
Γεν.	ανθρώπ-ου	μαχητή- \emptyset	μάχη-ς	πόλε-ως/πόλη-ς	βουν-ού	μυστρι-ού	κράτ-ους	διαφράγματ-ος
Αιτ.	άνθρωπ-ο	μαχητή- \emptyset	μάχη- \emptyset	πόλη- \emptyset	βουν-ό	μυστρι- \emptyset	κράτ-ος	διάφραγμα - \emptyset
Ονομ.	άνθρωπ-οι	μαχητ-ές	μάχ-ες	πόλ-εις	βουν-ά	μυστρι-ά	κράτ-η	διαφράγματ-α
Γεν.	ανθρώπ-ων	μαχητ-ών	μαχ-ών	πόλε-ων	βουν-ών	μυστρι-ών	κρατ-ών	διαφραγμάτ-ων
Αιτ.	ανθρώπ-ους	μαχητ-ές	μάχ-ες	πόλ-εις	βουν-ά	μυστρι-ά	κράτ-η	διαφράγματ-α
Ονομ.	οδ-ός	μπακάλη-ς	αλεπού- \emptyset					
Γεν.	οδ-ού	μπακάλη- \emptyset	αλεπού-ς					
Αιτ.	οδ-ό	μπακάλη- \emptyset	αλεπού- \emptyset					
Ονομ.	οδ-οί	μπακάληδ-ες	αλεπούδ-ες					
Γεν.	οδ-ών	μπακάληδ-ων	αλεπούδ-ων					
Αιτ.	οδ-ούς	μπακάληδ-ες	αλεπούδ-ες					

Γενικά χαρακτηριστικά ονοματικού συστήματος

- **Τονισμός:** Βασικό χαρακτηριστικό του κλιτικού συστήματος των ουσιαστικών της ΝΕ είναι η τάση να σταθεροποιείται ο τόνος σε μία θέση μέσα στο κλιτικό παράδειγμα (βασική διαφορά με την ΑΕ).
- **Παραγωγικότητα/Δυναμικότητα κλιτικών τάξεων:** οι κλιτικές τάξεις της Νέας Ελληνικής διαφέρουν σημαντικά ως προς το πόσα μέλη έχουν και ως προς τον τρόπο που ανανεώνονται.
- Για παράδειγμα, υπάρχουν 4 διαφορετικές κλιτικές τάξεις που περιλαμβάνουν ουσιαστικά ουδέτερου γένους, αλλά δεν αποτελούν όλες το ίδιο διαθέσιμες επιλογές για την ενσωμάτωση δανείων (βλ. άρθρα στο Αναστασιάδη-Συμεωνίδη et al. 2003).

Συγχρονική ποικιλία ονοματικού συστήματος

- Το ονοματικό σύστημα παρουσιάζει συγχρονική ποικιλία γεγονός που μας δείχνει μία αλλαγή εν εξελίξει. Για παράδειγμα:
- Στην κλιτική τάξη 1, υπάρχει μία έντονη τάση αναδιάρθρωσης των θηλυκών ουσιαστικών, π.χ. η Αττική- \emptyset οδό- \emptyset ή της Αττική-ς οδό-ς.
- Υπάρχει συγχρονική ποικιλία στον τονισμό: ο άνθρωπος, του ανθρώπου ή του άνθρωπου;
- Υπάρχει ποικιλία σε κάποια κελιά των παραδειγμάτων: (κλητική) Παύλο ή Παύλε;

Βιβλιογραφία

- Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Άννα Ράλλη, Αγγελική & Δέσποινα Χειλά-Μαρκοπούλου. 2003. *Το γένος-Θέματα γραμματικής της νέας ελληνικής*. Αθήνα: Πατάκης.
- Κλαίρης, Χρήστος & Γεώργιος Μπαμπινιώτης. 2005. *Γραμματική της νέας ελληνικής – Δομολειτουργική-Επικοινωνιακή*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Ράλλη, Αγγελική. 2005. *Μορφολογία*. Αθήνα: Πατάκης.
- Τριανταφυλλίδης, Μανόλης. 1941. *Νεοελληνική Γραμματική (της Δημοτικής)*. Αθήνα: ΟΕΣΒ, β' έκδ. 1978 Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών.
- Φιλιππάκη-Warburton Ειρήνη, Γεωργιαφέντης Μιχαήλ, Κοτζόγλου Γεώργιος & Μαργαρίτα Λουκά. 2015. *Γραμματική Ε' και ΣΤ' Δημοτικού*. Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων.

***Ευχαριστώ πολύ
για την προσοχή σας!!!***

